

سال تحصیلی ۱۳۹۸_۱۳۹۷، ۱۴۴۰ قمری، چهارشنبه ۹۷/۷/۴ _ ۱۵/ محرم/ ۱۴۴۰

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله تعالى على محمد و آله الطاهرين

فقه سیاسی (فقه السياسة)

مفهوم شناسی فقه سیاسی / تبارشناسی / پیشینه و پیش فرض بحث

«فقه سیاسی» در دوران معاصر در قالب وصفی اضافه کار برد دارد. در کاربست اول به نوعی روش استنباط و نگاه فقیهانه گفته می شود.

در این کاربست متعلق فقه سیاسی می تواند همه ابواب فقه حتی طهارت و صلاة باشد. منظور کاربران این واژه در این معنا این است که فقیه می بایست نگاهی سیاسی و حکومتی در استنباط احکام متعلق به هر چه که باشد داشته باشد؛ چرا که ممکن است در خروجی برآیند اجتهاد اثر داشته باشد.

واژه «فقه حکومتی» نیز گاه مرادف این کاربست است. کسانی که معتقدند در شریعت مطهر اسلام، جدا از احکام افقی در کنار یکدیگر، نظام های متعدد خرد (بلکه و نظام یا نظام های کلان) داریم، از کاربران واژه «فقه سیاسی» به این معنا هستند. با این توضیح معنا و مورد «فقه نظام ها» نیز معلوم گردید.

فقه سیاسی در این کاربرد، نه یک دانش است و نه یک گرایش، بلکه یک روش، نگاه و گفتمان است که البته ابراز آن در قالب گفتار و نوشتار خواهد بود.

فقه سیاسی در این کاربست موافقان و مخالفان دارد. گروه مخالفان کسانی هستند که معتقدند، فقیه در هر مورد باید ادله مرتبط با آن مورد را ببیند و به استنباط بپردازد، استنباط هم تک مرحله ای است؛ بدون این که نیازی به استنباط دوم برای رسیدن به خرده نظام ها و استنباط سوم برای رسیدن به کلان نظام ها یا کلان نظام باشد.

با این توضیح که یا نظامی در شریعت لحاظ نشده و یا با همان استنباط اول و اتمیک، فقیه به طور خود به خود به نظام مورد نظر شارع می رسد.

فقه سیاسی در این کاربرد بیشتر رایج بر سر زبان فیلسوفان فقه و مطرح در محافل سیاسی اجتماعی است.

«فقه سیاسی» در کاربرد دوم_ که بیشتر در زبان ها و متون حقوقی مطرح است_ به مثابه یک گرایش (بلکه یک دانش) مطرح است و منظور از آن «استنباط احکام مسائل مربوط به سیاست و تدبیر زندگی انسان ها» است.

معادل دقیق این کاربرست در عربی «فقه السیاسة» خواهد بود، نظیر فقه القضاء و فقه الديات، و... در این کاربرست فقه سیاسی ناظر به کل ابواب فقه نیست؛ بلکه فقهی که متعلق به موضوعات سیاسی است.

فق سیاسی در کاربرد دوم شامل حقوق بین الملل عمومی^۲ (القانون الدولي العام) و بین الملل و خصوصی^۳ (القانون الدولي الخاص)، حقوق اساسی^۴ حقوق جزای بین دول^۵ و حقوق جزایی بین الملل^۶ است.

با این توضیح فقه سیاسی در این کاربرست از «فقه حکومتی» (به معنای اضافی آن که معادل «فقه الحومة» است) اوسع و اشمل خواهد بود، مگر این که فقه حکومتی را در نگاه خود توسعه دهیم و آن را چیزی مرادف فقه سیاسی در کاربرد دوم به کار ببریم.

فقه سیاسی در کاربرد اول، نه مکان خاصی دارد و نه میتوان برای آن شروعی معین ترسیم کرد، اما در کاربرد دوم _ البته نه با این نام و نشان، بلکه واقع آن_ از زمان هجرت رسول خدا _ص_ به مدینه و شروع جنگ ها، انعقاد صلح و اداره امور شروع گردید، به همین مناسبت در نصوص شرعی و متون فقهی نیز راه یافت و کتاب هایی چون کتاب جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، کتاب الحسبه، الاحکام و السلطانية به منصه ظهور رسید.

۱ . international law

۲ . بحث از روابط دو یا چند دولت. مواد اصلی این شعبه حقوق عبارت است از عهد، میثاق ها، عرف ها، عادات و قواعد مسلم عقلی.

۳ . بحث از روابط دو یا چند شخص از اتباع دو یا چند دولت.

۴ . رشته از حقوق داخلی هر کشور که بحث می کند از شکل حکومت و سازمان های دولتی، حدود حقوق و مسئولیت دولت.

۵ . قواعد جزای حاکم بر دولت ها. دولت ها در این سیستم حقوقی در برابر یک دادگاه جزایی بین المللی مسئول اند.

۶ . موضوع این گرایش (یا دانش) صلاحیت مراجع کیفری یک کشور در برابر مراجع کیفری خارج و اجرای قوانین جزای خارجی (شکلی و ماهوی) نسبت به مکان ها و اشخاص و اعتبار احکام جزایی صادر شده از خارج در داخل کشور است.

رک: محمد جعفر جعفری لنگرودی، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، ج ۳، صص ۱۷۱۸_۱۷۲۵.